

Sosiaali- ja terveysministeriö
kirjaamo.stm@gov.fi

IOK/4485/2026

25.5.2026

Viite: VN/35729/2023

Asia: Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sosiaalihuoltolain ja siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Ihmisoikeuskeskus on lähettänyt alla olevan lausunnon 25.5.2026 sosiaali- ja terveysministeriön kirjaamoon.

Ihmisoikeuskeskuksen lausunto hallituksen esityksestä sosiaalihuoltolain muuttamiseksi

Yleistä

Ihmisoikeuskeskus arvioi hallituksen esitystä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Sosiaalihuoltoa koskeva lainsäädäntö vaikuttaa keskeisesti siihen, toteutuvatko perustuslain ja ihmisoikeussopimusten turvaamat oikeudet tosiasiallisesti sosiaalihuollon asiakkaiden kohdalla. Ihmisoikeuskeskus keskittyy lausunnossaan erityisesti niihin riskeihin ja heikennyksiin, joita lausuttava esitys sisältää suhteessa oikeuteen ihmisarvoiseen elämään, riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä oikeusturvaan.

Sosiaalihuoltolain muuttaminen liittyy tämän hallituskauden aikaiseen kokonaisuuteen, jossa julkista taloutta on sopeutettu leikkaamalla sosiaaliturvasta ja sosiaali- ja terveyspalveluista. Tästä syystä julkisella vallalla on korostunut velvollisuus arvioida, miten näiden kaikkien muutosten yhteisvaikutuksia sosiaalihuollon asiakkaiden oikeuksien tosiasialliseen toteutumiseen. Erityisen tärkeää tämä on haavoittuvuuden riskissä olevien ihmisryhmien, kuten lasten, vammaisten ja ikääntyneiden henkilöiden kohdalla. Ihmisoikeuskeskus katsoo, että lausuttavana olevassa esityksessä tällaista kokonaisarviointia ei ole tehty riittävällä tavalla.

Oikeus riittäviin sosiaalipalveluihin (PL 19 §)

Säästötavoitteiden ja oikeuksien välinen jännite

Perustuslain 19 §:n vakiintuneen tulkinnan mukaan oikeus riittäviin sosiaalipalveluihin edellyttää palveluiden tosiasiallista saatavuutta yksilöllisen tarpeen perusteella. Säännös ei edellytä tiettyä palvelurakennetta, mutta se edellyttää, että palvelut ovat käytännössä riittäviä silloin, kun ihminen niitä tarvitsee.

Hallituksen esityksessä korostetaan sääntelyn joustavuutta muun muassa lisäämällä hyvinvointialueiden harkintavaltaa palvelujen järjestämistavoissa ja vähentämällä yksityiskohtaista normiohjausta. Ihmisoikeuskeskuksen näkemyksen mukaan joustavuus merkitsee tässä yhteydessä sitä, että sosiaalihuollon sääntelyä väljennetään tavalla, joka heikentää oikeudellista varmuutta riittävien palvelujen turvaamisesta. Kun samalla hyvinvointialueisiin kohdistuu merkittäviä säästöpaineita, mielestämme on selvää, että palvelujen riittävyys tulee olemaan käytännössä alisteinen taloudellisille reunaehdoille, ei yksilöllisille tarpeille.

Ihmisoikeuskeskus pitää erityisen huolestuttavana sitä, että ennaltaehkäisevien ja matalan kynnyksen palvelujen saatavuus ja tosiasiallinen saavutettavuus voivat heikentyä, kun lainsäädännön painopiste siirtyy palveluista ohjaukseen, asiakasmaksut nousevat ja hyvinvointialueet voivat entistä vapaammin päättää, miten ne sosiaalihuoltoa järjestävät. Luonteeltaan ennaltaehkäisevät palvelut ovat perustuslain 22 §:n mukaisen ennakollisen turvaamisvelvoitteen kannalta keskeisiä, sillä ne ehkäisevät raskaampien ja kalliimpien ongelmien syntymistä.

Esityksen perusteella vaikuttaa siltä, että hallitus pyrkii purkamaan ristiriitaa hyvinvointialueiden resurssien ja palveluja turvaavan velvoittavan lainsäädännön välillä purkamalla palveluja turvaavaa lainsäädäntöä. Ihmisoikeuskeskuksen näkemyksen mukaan tästä seuraa merkittävä riski siitä, että palvelut heikkenevät eivätkä enää vastaa ihmisten tarpeisiin perus- ja ihmisoikeussääntelyn tarkoittamalla tavalla. Tämä voi käytännössä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tukea arjessa selviytymiseen, palveluohjausta tai varhaista tukea tarjotaan aiempaa suppeammin tai viiveellä, vaikka tarve olisi ilmeinen.

Vaikutus vammaisiin ja paljon palveluja tarvitseviin henkilöihin

Vammaisten ja muiden päivittäisessä elämässään palveluja tarvitsevien henkilöiden kohdalla sosiaalipalvelut eivät ole vain yksi palvelu muiden joukossa, vaan usein välttämätön edellytys muiden perus- ja ihmisoikeuksien, kuten itsenäisen elämän, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. Ilman näitä palveluja ihmisarvoisen elämän edellytykset eivät käytännössä toteudu.

Kun palvelujen riittävyys muuttuu epävarmaksi tai riippuvaiseksi alueellisista käytännöistä, vammaisten henkilöiden oikeudet eivät ainoastaan kavennu, vaan niiden toteutuminen muuttuu sattumanvaraiseksi. Tämä on ristiriidassa YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen velvoitteiden, kuten 19 ja 28 artiklojen, kanssa.

Sama koskee myös henkilöitä, joilla on monialainen ja jatkuva palveluntarve. Näissä tilanteissa kysymys palveluiden riittävydestä ei ole teoreettinen, vaan ratkaisee konkreettisesti, pystyykö henkilö selviytymään arjestaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Oikeusturva ja hyvän hallinnon takeet (PL 21 §)

Hallintopäätösten vähentäminen ja muutoksenhaun kaventuminen

Esityksessä pyritään keventämään menettelyjä, lisäämään asiakassuunnitelmien painoarvoa ja vähentämään hallintopäätösten tekemistä. Esityksen perusteluissa tavoitteeksi asetetaan menettelyjen joustavoittaminen. Ihmisoikeuskeskuksen näkemyksen mukaan hallintopäätöksen tekemättä jättämisellä on kuitenkin merkittäviä kielteisiä vaikutuksia yksittäisen ihmisen oikeusturvalle.

Hallintopäätös on keskeinen oikeudellinen väline, jonka kautta asiakas voi hakea muutosta ja saattaa asiansa riippumattoman tuomioistuimen arvioitavaksi. Hallintoasian käsittelyä säätelee hallintolaki, joka turvaa asiakkaalle keskeiset

prosessuaaliset oikeudet, kuten asian vireilletulon, kuulemisen, päätöksen perustelemisen ja oikaisuvaatimuksen tekemisen.

Jos sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksia ja velvollisuuksia koskeva asia ratkaistaan ilman erillistä hallintopäätöstä ja ratkaisut tehdään asiakassuunnitelmassa tai tosiasiallisen hallintotoimen kautta, asiakkaan mahdollisuudet käyttää oikeussuojakeinoja heikkenevät olennaisesti. Tosiasiallisella hallintotoimella tarkoitetaan viranomaisen käytännön toimintaa tai palvelun toteuttamista ilman nimenomaista hallintopäätöstä. Tällaisessa tilanteessa asiakkaalla ei ole käytössään hallintopäätökseen perustuvaa muutoksenhakekeinoja, koska asiakassuunnitelma tai tosiasiallinen hallintotoimi ei ole valituskelpoinen.

Esityksen perusteella asiakassuunnitelma ei ole muutoksenhakukelpoinen, eikä sen oikeudellinen sitovuus ja oikeussuojavaikutukset ole selkeitä. Tämän seurauksena tuen laajuutta, sisältöä ja riittävyttä koskevia ratkaisuja ei voida saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi, vaikka ne koskevat perustuslain 19 §:ssä turvattuja oikeuksia.

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsittelyn julkisuus, oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta sekä muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan erityisesti hallintolaissa ja hallintoprosessia koskevassa lainsäädännössä. Lausuttavana olevassa esityksessä näitä oikeusturvan ydinelementtejä rajattaisiin selvästi.

Alueellinen yhdenvertaisuus

Esityksessä väljennetään sosiaalihuollon sääntelyä vähentämällä yksityiskohtaista normiohjausta ja lisäämällä hyvinvointialueiden harkintavaltaa palvelujen ja järjestämistapojen, sisällön ja toteutuksen osalta. Tämä lisää riskiä siitä, että sosiaalipalvelujen sisältö, laajuus ja tosiasiallinen saatavuus vaihtelevat merkittävästi alueittain.

Perustuslakivaliokunnan vakiintuneen käytännön mukaan alueellinen itsehallinto ei saa johtaa siihen, että perusoikeudet toteutuvat olennaisesti eri tavoin eri puolilla maata. Kun kansallinen ohjaus painottuu jälkikäteiseen seurantaan eikä ennakkolliseen yhdenvertaisuuden turvaamiseen, alueelliset erot voivat muodostua pysyviksi, koska lainsäädäntö ei sisällä riittäviä mekanismeja palvelujen yhdenvertaisen tason varmistamiseksi ennen käytännön toteutusta.

Oikeusturvan heikkeneminen vahvistaa tätä kehitystä entisestään. Kun hallintopäätöksiä tehdään vähemmän eikä tukea koskevia ratkaisuja saateta muutoksenhakuelinten arvioitavaksi, alueelliset käytännöt eivät yhdenmukaistu oikeuskäytännön kautta. Tällöin samassa tilanteessa olevien henkilöiden oikeuksien toteutuminen voi riippua ratkaisevasti asuinpaikasta, mikä on ongelmallista perustuslain 6 §:n mukaisen yhdenvertaisuuden kannalta.

Asiakasmaksut ja palvelujen tosiasiallinen saavutettavuus

Taloudelliset esteet palvelujen käytölle

Perustuslain 19 §:ssä turvattujen oikeuksien riittäviin sosiaalipalveluihin on vakiintuneesti katsottu edellyttävän, että palvelut ovat tosiasiallisesti käytettävissä silloin, kun niihin on tarve. Palvelu ei ole tosiasiallisesti saatavilla, jos sen käyttö estyy tai viivästyy asiakasmaksujen tai niihin liittyvien taloudellisten esteiden

vuoksi.

Vaikka asiakasmaksujen alentaminen tai perimättä jättäminen on lainsäädännössä mahdollista, käytännössä tämä edellyttää asiakkaalta aktiivisuutta, oikeuksien tuntemusta ja erillisen hakemuksen tekemistä. Esityksessä ei arvioida riittävästi sitä, miten nämä menettelyt toimivat tilanteessa, jossa palveluja tarvitsevat henkilöt ovat taloudellisesti tai toimintakyvyltään haavoittuvassa asemassa, eikä sitä, miten epävarmuus maksujen lopputuloksesta vaikuttaa palveluihin hakeutumiseen.

Asiakasmaksujen vaikutukset kasaantuvat erityisesti vammaisille henkilöille, ikääntyneille ja muille henkilöille, jotka käyttävät useita palveluja samanaikaisesti ja pitkäkestoisesti. Tällöin yksittäisiltä vaikuttavat maksut muodostavat yhdessä mahdollisesti merkittävän taloudellisen rasitteen, jota esityksessä ei ole arvioitu kokonaisuutena. Maksut ja/tai pelko maksuvaikeuksista voivat muodostaa tosiasiallisen esteen palvelujen käytölle, johtaa palveluihin hakeutumisen viivästymiseen tai palveluista luopumiseen ja siten heikentää perustuslain 19 §:ssä turvatuun oikeuteen tosiasiallisen toteutumista.

Lopuksi

Ihmisoikeuskeskus katsoo, että hallituksen esitys sisältää merkittäviä perus- ja ihmisoikeusriskejä. Sääntelyn väljentyminen, hallintopäätösten vähentäminen ja hyvinvointialueiden harkintavallan laajentaminen lisäävät riskiä siitä, että sosiaalihuollon taso, saatavuus ja oikeussuojakeinot vaihtelevat alueittain ja jäävät osin taloudellisten reunaehtojen varaan. Esityksessä ei ole arvioitu riittävällä tavalla asiakasmaksujen ja niihin liittyvän epävarmuuden vaikutuksia palvelujen tosiasialliseen saavutettavuuteen. Esityksen yhteisvaikutukset kohdistuvat näkemyksemme mukaan erityisen epäedullisesti haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin, kuten vammaisiin henkilöihin, ikääntyneisiin ja paljon palveluja tarvitseviin, joten ennen esityksen jatkokäsittelyä on tehtävä perusteellisempi ennakkollinen vaikutusarviointi.

Jarna Petman
Ihmisoikeuskeskuksen johtaja

Sanna Ahola
Asiantuntija

Mikko Joronen
Asiantuntija